

SOCIALDEPARTEMENTET
ENHETEN FÖR FOLKHÄLSA OCH
SJUKVÅRD
103 33 STOCKHOLM

DATUM 2012-11-14
DNR D1.1-2012/0182
ER REFERENS S2012/2766/FS

Remissyttrande över betänkandet Psykiatrin och lagen – tvångsvård, straffansvar och samhällsskydd (SOU 2012:17)

Brottsförebyggande rådet (Brå) har fått rubricerade betänkande på remiss och lämnar följande yttrande om de förslag som avser psykiskt störda lagöverträdare.

Sammanfattningsvis delar Brå utredningens bedömningar, men menar att *straffbelagd gärning* är ett relevantare begrepp än *otillåten gärning*. Förslagen ställer dock stora krav på alla de aktörer som har en roll kring psykiskt störda lagöverträdare.

Brå har i ett tidigare yttrande över föregångaren till aktuellt betänkande – Psykisk störning, brott och ansvar (SOU 2002:3) – i allt väsentligt ställt sig bakom de tidigare förslagen. I det nu aktuella betänkandet finns en rad större skillnader jämfört med den tidigare utredningen. Brås yttrande kommer därför att fokusera på några av de punkter där betänkandena skiljer sig åt.

Otillåten eller straffbelagd gärning (9.5.1)

Brå delar utredningens principiella uppfattning att skuldprincipen inte enbart innebär att ett krav på tillräknelighet ska införas i straffrätten utan att det också förutsätts skuld – uppsåt eller oaktsamhet - för att ett brott definitionsmässigt ska föreligga. I enlighet med utredningens förslag skulle konsekvensen bland annat vara att när gärningspersonen är otillräknelig ska det heller inte föreligga ett brott utan en, med utredningens terminologi, otillåten gärning. I det tidigare betänkandet föreslogs också att en otillräknelig gärningsperson inte skulle ha begått ett brott men väl en straffbelagd gärning och därför skulle frikännas från ansvar. Enligt Brås uppfattning är det lämpligare att tala om straffbelagda än otillåtna gärningar eftersom gärningen objektivt sett är straffbelagd. Det ligger också närmare till hands att rättsväsendets brottsbekämpande myndigheter hanterar straffbelagda än otillåtna gärningar.

Flera myndigheter använder också begreppet otillåten på helt andra handlingar än vad det nu aktuella betänkandet tar sikte på. Det är otillåten påverkan, vilket omfattar handlingar som syftar till att påverka exempelvis vittnen, brottsoffer och myndighetspersoner. Typiskt sett tar den otillåtna påverkan sikte på hot, våld, skadegörelse och korruption. En vanlig form av påverkan är dock trakasserier som många gånger inte utgör brott, därav begreppet otillåten påverkan.

Inse eller förstå (9.5.4)

Utredningen föreslår att för otillräknelighet förutsätts att gärningspersonen saknat förmåga att förstå gärningens innebörd i den situation i vilken han eller hon befann sig. I det tidigare betänkandet användes insikt i stället för att förstå. Utredningens argument för att inte använda insikt är att det är för nära förknippat med en uppsåtsbedömning, vilket inte är samma sak som en tillräknelighetsbedömning. Brå delar utredningens uppfattning.

Psykiatrisk tvångsvård i fängelse? (9.7.3)

Utredningens förslag medför att fängelseförbudet för psykiskt störda gärningspersoner (tillräkneliga) tas bort. I det tidigare betänkandet föreslogs att dessa personer skulle få relevant psykiatrisk vård i samband med att de avtjänade fängelsestraff. Följaktligen skulle Kriminalvården få ett utvidgat ansvar för det befarade ökande antalet gärningspersoner med psykiatrisk vårdbehov. Utredningen föreslår i stället att dessa personer i stället ska genomgå psykiatrisk tvångsvård. Brå delar utredningens bedömning att psykiatrisk tvångsvård ska ske så länge det finns ett sådant vårdbehov.

Särskilda skyddsåtgärder (10.4)

Brå delar utredningens bedömning att särskilda skyddsåtgärder behövs för psykiskt störda personer i syfte att minska risken för återfall i allvarliga brott (alternativt straffbara gärningar).

Utredningen för dock ett hypotetiskt resonemang om sådana skyddsåtgärder skulle kunna tillgripas även för personer som inte är psykiskt störda, en fråga som i så fall får utredas i andra sammanhang (s. 621). Redan särskilda skyddsåtgärder för psykiskt störda gärningspersoner innebär ett prognostiserat synsätt där integritetsfrågor ställs på sin spets. Att gå utanför kretsen av psykiskt störda gärningspersoner är därför ytterst vanskligt.

Till skillnad mot det tidigare betänkandet föreslår utredningen att särskilda skyddsåtgärder inte ska vara en del av påföljdssystemet utan en fristående reaktion på brottet (eller den otillåtna gärningen). Det är förvaltningsdomstolarna som prövar frågan om särskilda skyddsåtgärder och om förlängning. Brå delar utredningens bedömning i denna fråga, men ställer sig då frågande om det är lämpligt att allmän domstol i en frikännande dom till följd av otillräknelig gärningsperson ska uttala sig om behovet av särskilda skyddsåtgärder (10.4.5.3). Det kan uppfattas som om den allmänna domstolen förutskickar allmän förvaltningsdomstols prövning.

Enligt utredningens förslag är det åklagaren som i förvaltningsdomstol ansöker om särskilda skyddsåtgärder (10.4.4.9). Det är också åklagaren som för talan i allmän domstol (brott eller otillåten gärning) och som bäst känner till fallet. Ändå kan det diskuteras om det är åklagaren som har ansvar för att framtida gärningar inte sker. Enligt Brå kan det diskuteras om det inte finns någon annan huvudman som har detta ansvar, exempelvis socialtjänsten.

Många aktörer

Kommentaren om vem som har ansvar för att förebygga framtida gärningar handlar också om den mångfald av aktörer som är involverade i gärningar med psykiskt störda gärningspersoner. I vissa fall tar en process vid i förvaltningsdomstol efter brottmålsprocessen. Åklagare utreder gärningar som formellt inte är brott och för talan i förvaltningsdomstol. Övergångar sker mellan olika åtgärder. Staten är huvudman för de särskilda skyddsåtgärderna medan socialtjänsten och den psykiatriska vården också har uppgifter. Till det kommer Kriminalvården. För en läsare av betänkandets mer än tusen sidor framstår den nya ordningen som tämligen svår att överblicka. Förslagen ställer därför stora krav på de olika aktörerna att systemet verkligen kommer att fungera som det är tänkt.

Detta yttrande avges av generaldirektören Erik Wennerström efter föredragning av verksjuristen Saadia Aitattaleb. I beredningen har även deltagit chefsjuristen Lars Korsell.

Erik Wennerström

Saadia Aitattaleb